

Az 1941-44-es műegyetemi élet és oktatás Mátyás Antal *Tények és visszaemlékezések* című ego- dokumentumának tükrében

Szűts-Novák Rita

Eszterházy Károly Egyetem, Országos Széchényi Könyvtár

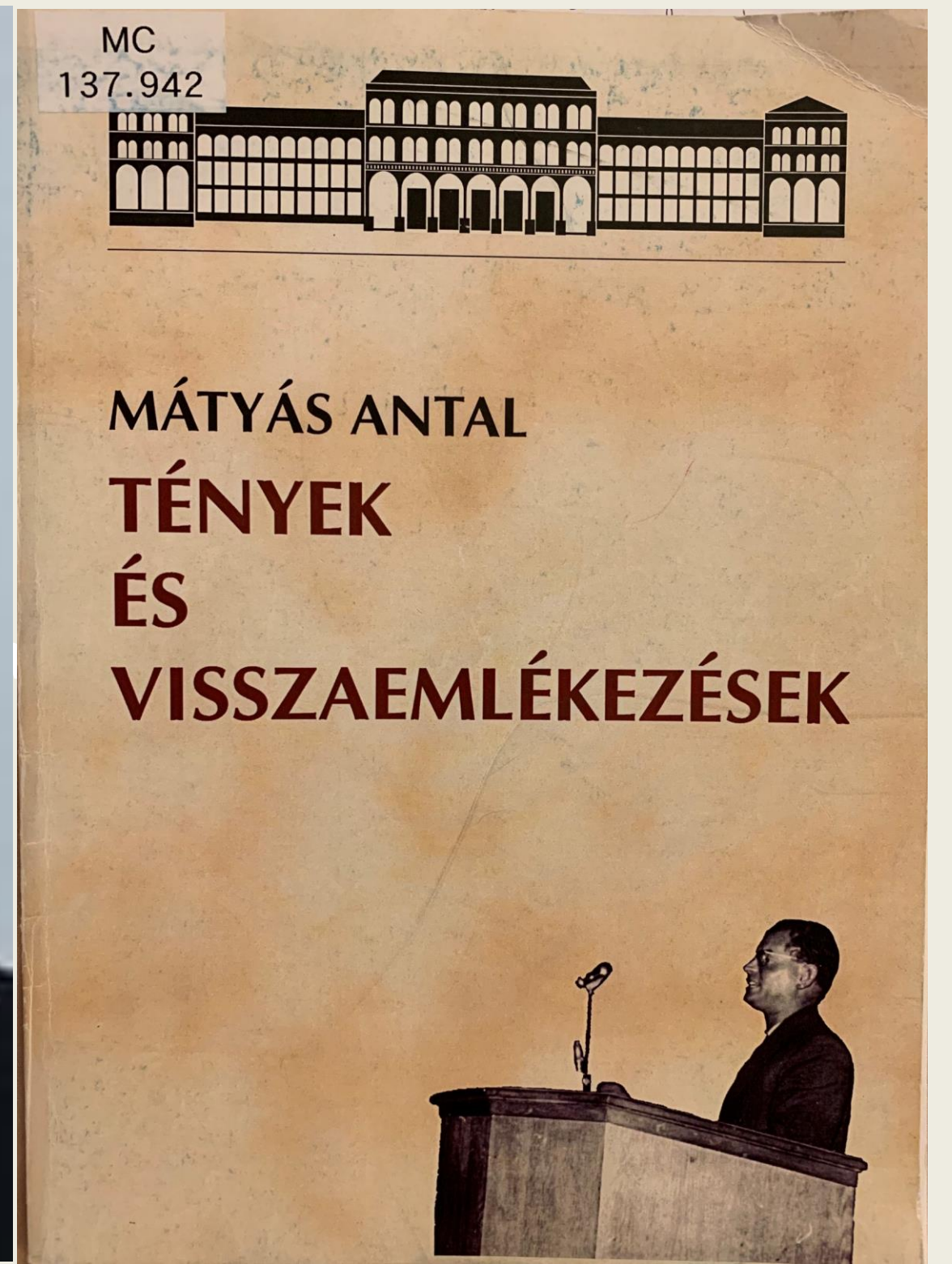
A témaválasztás indoklása, a kutatás céljának meghatározása

Az olvasóközönség mindig is rokonszenvezett a memoárral, és a történettudomány is fontos forrásként kezelte a szubjektív írásokat. A dokumentumelemzés révén a korábban megfogalmazott történeti-, neveléstörténeti problémák értelmezése reflektáltabbá teszi a második világháború alatti egyetemi oktatás kérdését is (DOBSZAY, 2010; FIZEL, 2017; KÖVÉR, 2017; PUKÁNSZKY, 1997; SZABOLCS, 2013). Ezáltal a kulturális emlékezet forrását egy neves közgazdász professzor; Mátyás Antal idős korában, 2001-ben megjelentetett ego-dokumentuma jelenti. A rövid kortörténet a felsőoktatás-történetírás kutatói számára részletes, jól használható, eddig feltáratlan anyagot biztosít. A szerző aprólékosan számolt be az 1940-es évek egyetemi oktatási helyzetéről (pl.: tanrend, professzori autonómia, felvételi, tandíj, ösztöndíj stb.), ennél fogva könyve elemzésével új neveléstörténeti adatokhoz juthatunk. Mátyás személyes életútjának feltárása, és a tárgyalat időszak felsőoktatásáról kapott új információk lehetőséget nyújtanak neveléstörténetünk árnyaltabb megismeréséhez.

Mátyás Antal 1941-ben iratkozott be a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre. Elvégzett három évfolyamot, majd a hetedik félév néhány vizsgáját is letette (az utolsót már a Szálasi-kormány idején, 1944 novemberében, professzora fűtetlen lakásán). Rövid katonaságát 40 hónapos hadifogság követte, ahonnan hazatérve, immár az akkor szervezett Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemen fejezte be tanulmányait (SZENTGYÖRGYI, 2002).

1. ábra: Mátyás Antal/ MTA, https://mta.hu/mta_hirei/elhunyt-matyas-antal-kozgzasz-az-mta-rendes-tagja-105921

2. ábra: Mátyás Antal, *Tények és visszaemlékezések* [...], Budapest, 2001./OSZK

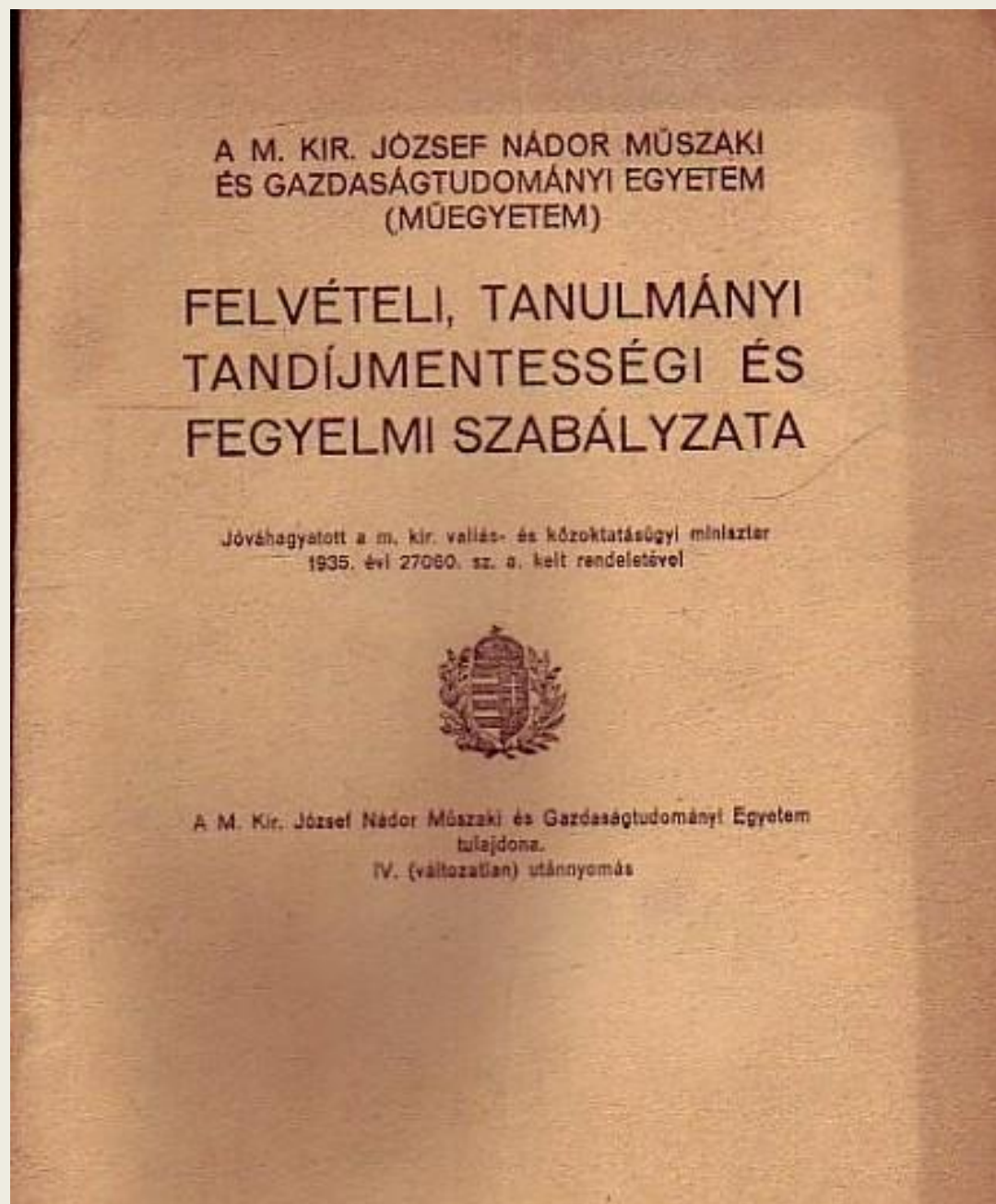
Mátyás Antal személyes életútja

Mátyás Antal (Budapest, 1923. szeptember 27. – 2016. február 8.) egyetemi tanár, gazdaságtörténész, Széchenyi-díjas magyar közgazdász, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. A közgazdasági elméletek történetének neves kutatója.

A diploma megszerzését követően az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének tudományos munkatársa, majd négy év múlva már a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója lett. 1957-ben már egyetemi docenssé nevezték ki, 1966-tól pedig egyetemi tanárrá választották. 1970-ben az ő kezdeményezésére alapították meg a Közgazdasági Elméletek Története Tanszékét, amelyet huszonöt éven át, nyugdíjazásáig vezetett. 1996-ot követően professor emeritus volt. Akadémiai kandidátusi fokozatot 1958-ban szerzett, akadémiai doktortá 1972-ben vált. 1990-ben lett az MTA levelező tagja, 1995-ben pedig rendes taggá választották. 1963-tól volt a Gazdaság- és Jogtudományi Osztály Közgazdaságtudományi Bizottságának tagja, aminek 1980-tól 1990-ig alelnöke lett. 1988-tól 1995-ig az Akadémia Tudományos Minősítő Bizottságának, majd a Doktori Tanács közgazdasági szakbizottságának volt tagja, 2000 és 2004 között pedig a Doktori Tanácsban a IX. osztály képviselője. Mátyás Antal akadémiai tevékenységének kivételes hatása elsősorban abban áll, hogy a hazai közgazdászok egymást követő több nemzedékét ő vezette be a modern nyugati közgazdaságtan nomenklatúrájába, elméleti és módszertani tudásába, valamint legújabb eredményeibe, azok aprólékos, komparatív és kritikai feldolgozása után. Tevékenységét már jóval a rendszerváltás előtt, az 1950-es években megkezdte, egy olyan korban, amikor erre más szocialista országban még nem akadt példa, ugyanis csak néhányan merték a nyugati közgazdaságtan eredményeit oktatni.

3. ábra: A Műszaki Egyetem központi épülete, 1940/Somlai Tibor, fortepan, 24136.

4. ábra: A M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem felvételi, tanulmányi, tandíjmentességi és fegyelmi szabályzata, Budapest, 1941. /OSZK

5. ábra: Corvin mozi, 1940/fortepan,18347.

6. ábra: Foderatio Americana Adalbertinum menzája, 1940/Mészöly Leonóra, fortepan, 10828.

Mátyás Antal közgazdaságtani innovációja és ego-dokumentuma: Tények és visszaemlékezések

Mátyás Antal felvállalta, hogy felhívja a figyelmet az oktatásban azoknak a közgazdasági iskoláknak, elméleteknek és módszertani eljárásoknak, amelyek a marxista közgazdaságtanon kívül esnek. Fő munkái közül kiemelkedik a *History of Modern Non-Marxian Economics*, a *modern közgazdaságtan története*, a *korai közgazdaságtan története* című könyvei, valamint a *Similarities between the Economic Theories of Marx and Keynes* című tanulmánya. A *History of Modern Non-Marxian Economics* című könyve nemzetközi elismertségnek örvend, számos országban, például Kínában és Japánban is kiadták, és tizennyolc országban oktatnak belőle (MTA, 2016, https://mta.hu/mta_hirei/elhunyt-matyas-antal-kozgzasz-az-mta-rendes-tagja-105921).

Már idős korában, 2001-ben publikálták *Tények és visszaemlékezések* című könyvét, amelyet ez idáig a neveléstörténet méltatlanul elhanyagolt. Számos recenzió született a könyvről, de mind közgazdasági aspektusú megközelítések voltak. A szerző művében egy időutazásra invitál meg bennünket, amikor beszámol 60 évvel azelőtti műegyetemi (akkor hivatalosan: budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem), és Közgazdaságtudományi Egyetem-i diákéveiről. Írása fontos kordokumentum, amely nem csupán a hallgatók második világháború alatti szubjektív élményanyagát rögzíti, hanem a szerző dokumentációjának ellenőrzéseként elsődleges források (iskolai tájékoztatók, órarendek, osztálytársakkal folytatott interjúk) segítségével tárgyilagos leírást készített az általa látogatott egyetemek egykori oktatási működéséről. Mátyás ego-dokumentuma rövid, de annál tartalmasabb. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül kiemelünk néhány témát, amely a Műegyetem akkori működését tekintve nagyobb fókuszot kapott a memoárban. A szerző például szöveg az **egyetemi és professzori autonómiáról**, amely gyakran a tüntető diákságnak is menedéket jelentett: „Az egyetem területére a rendőrség már nem léphetett be. A rendőrök a kerítés külső, a diákok a kerítés belső oldalán állva néztek farkasszemet egymással” (MÁTYÁS, 2001, 6). A **professzor centrikus, poros egyetemről**, ahol csak a professzorok kollokválthattak és szigorlatoztathattak, és ez annyira sérthetetlen volt, hogy „amikor a németek 1944. március 19. után elvitték Laky Dezsőt, a statisztika professzorát, az akkori egyetemi gyakorlatnak megfelelően elképzelhetetlen volt, hogy adjunktusa vezesse le a szigorlatot. Laky helyett az agrárpolitika professzora, Czettler Jenő

szigorlatoztatott. Nem tudom mennyire értett a statisztikához, de professzor volt” (MÁTYÁS, 2001, 7).

A Műegyetem Közgazdaságtudományi-Karán a tanszéki oktatók száma nagyon kevés volt, az 1941/1942-es egyetemi tájékoztató tanúsága alapján egy tanszékre átlagban 1,7 adjunktus, tanársegéd és oklevéllel rendelkező gyakornok jutott, és 1,16 hallgatóként működő gyakornok jutott. A gyakornokokon kívül a tanársegédek és az adjunktusok is gyakran fizetés nélkül dolgoztak, hiszen egy **tanszékhez való tartozás** önmagában is nagy megtiszteltetést jelentett: „az újdonsült közgazdász gyakornokok egy része egyébként rögtön névjegyet készítettett magának, amelyen a neve után az állt: műegyetemi gyakornok” (MÁTYÁS, 2001, 9).

Az egyetemekre 1945 előtt általában **felvételi vizsga** nélkül be lehetett kerülni, a szelektálást a kollokviumok és szigorlatok végezték el. A heti óraszám a közgazdasági és kereskedelmi osztályon a vizsgált időszakban magas volt; 24-32 óra között, az oktatás reggel 8-tól nem egyszer este 8-ig tartott. A beiratkozott hallgatók kis része végezte csak el az egyetemet, Mátyás beszámolója alapján a gimnáziumi osztályából hatan kezdték el a képzést, de csak ketten szereztek minősítést. Tehát az egyetemre nem volt nehéz bekerülni, de a magas **tandíj** finanszírozása sok diák számára nehézséget okozott. 1941-ben egy iskolai félév 134 pengőbe került, az összeg mai árfolyamon megközelítőleg 97.000 Ft-nak felel meg (Magyar pénztértékindeks, <https://artortenet.hu/>). A kollokviumok ingyenesek voltak, de az utóvizsga és szigorlat már pénzbe került. Az **ösztöndíjak**ért (pl.: Horthy Miklós-ösztöndíj) pályázni lehetett, és viszonylag kevés hallgató részesült bennük. A **étkezés** és **szállás** kérdése sem volt mindenki számára megoldott, mert a közgazdász hallgatók néhány határon túliaknak létesített kollégiumon kívül csak a Győrffy kollégiumban lakhattak. Némelyik segítséget jelentett a MEFHOSZ (az egyetemi hallgatók országos szintű szervezete), ami álláslehetőséget, albérletet, olcsó mozi-, színház-, és hangversenyjegyet szerzett a hallgatóknak (MÁTYÁS, 2001, 11-21).

Mátyás könyvében két korszak egyetemi világát mutatta be, de jelenlegi körülmények nem teszik lehetővé, hogy számos más informális adatra rávilágítsunk egy a két időszakot érintő komparatistikai vizsgálatot követően.

A kutatás jelenlegi célja, miszerint felhívjuk a figyelmet Mátyás Antal közgazdász professzor kivételes pedagógusi pályájára és ego-dokumentumának eddig nem ismert neveléstudományi jelentőségére, reményeink szerint ezúton is megvalósult.